

Doc. Dana Puchnarová, ak.mal.
OPONENTNÍ POSUDEK NA DISERTAČNÍ PRÁCI

**DUCHOVNÍ ASPEKTY VÝTVARNÉHO PROJEVU
A JEJICH REFLEXE VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ**

DOKTORANDA MGR JANA BUCHTY

KVV PDF UP OLOMOUC

2015

PEDAGOGICKÁ FAKULTA UP OLOMOUC
KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

Doktorský studijní program
Specializace v pedagogice výtvarné výchovy
Teorie výtvarné pedagogiky a výtvarné tvorby
(kombinovaná forma)

A/ Zhodnocení významu disertace pro tento obor

Předložená disertační práce představuje ve svém celku nový pohled na poslání výtvarné výchovy, teorii i praxi pedagogiky a její využití v širším vzdělávání mimo školní systémy. Poukazuje na hlubší smysl výtvarné výchovy a umění vůbec a zasahuje svým rozsahem i pojetím do několika přidružených oborů. Kromě pedagogiky se zabývá současnou teorií a psychologii umění i rozvojem kreativity, které v syntéze spojuje s poznatky studia teologie, z historie umění, filozofie a s vlastní tvůrčí uměleckou činností autora. Vychází z duchovního pojetí vzdělávání, které zatím v současném systému školství citelně chybí, bylo po desítky let během totalitního režimu potlačováno a později nedostatečně rozvíjeno. Svým způsobem se jedná u nás o práci průkopnickou.

Jeho základní idea duchovní výchovy člověka prostřednictvím výtvarného umění v galeriích a muzeích je tu rozpracována důkladně jak teoreticky, tak metodologicky a na základě praktických experimentů výzkumem doložena jako reálná možnost rozvíjení spirituality v každém jedinci již od dětství.

F/ Předloženou disertační práci jednoznačně navrhuji k obhajobě a také k vydání její teoretické části jako studijní pomůcky pro vysoké školy uměleckého směru a pedagogické fakulty.

B/ C/ Vyjádření k postupu řešení, k použitým metodám, ke splnění cíle, k původnímu konkrétnímu přínosu předkladatele a k výsledkům disertační práce

I. TEORETICKÁ ČÁST.

Doktorand se nejprve zabývá vědeckým zdůvodněním významu spirituality od počátku historie lidstva, objasňuje její pojem a hlavní linie jejího rozvoje, cituje vědecká díla a definice. Své výklady doprovází bohatým poznámkovým aparátem, uvádí dlouhý výčet odborné literatury, který by mohl být pro studenty uměleckých a pedagogických oborů velmi cenný. Ve spiritualitě vidí autor disertace naplnění touhy po poznání smyslu života, neboť člověk i lidstvo mohou přežít jen tehdy, když žijí pro vyšší cíle. Upozorňuje, že je důležité vnímat to, co je posvátné, co probouzí v nitru člověka poznávající sílu. Proto sleduje vztah k posvátnosti od prehistorie lidstva a zastává moderní názor, že spiritualita znamená plně a citlivě vnímat život i v jeho detailech a zůstat otevřený i pro jevy, které námi otřesou. Ze studia vědecké literatury vyplývá, že spiritualitu je možné chápat jako přirozenou lidskou dispozici, vrozenou od dětství každému, ale nemusí mít nutně vztah k nějakému náboženství.

- - - Myslím, že takové myšlenky mají pro hlubší pojetí úkolu pedagoga obrodňý význam, zakládají původní přínos práce, jsou signifikantní pro výchovu tolerance, humanismu a morálky, které v dnešní době evidentně nepatří k prioritám společnosti a ani ve vzdělávacím systému nemají v plánech výuky místo. - - -

Autor disertace poukazuje na zásadní fakt dnešní potřeby výchovy spirituality z mnoha hledisek. Dokládá je výběrem názorů současné filozofie a provádí čtenáře historií vztahu výtvarného umění a spirituality v kapitole POHLED DO HISTORIE. Probírá artefakty všech období lidstva, počínaje dobou kamennou, uměním Mezopotámie, Egypta, Číny ve starověku, učí vidět jeho spirituální cenu. Umělecká díla starých civilizací ukazují na

ohromující duchovní vize člověka. Starověké Řecko po staletí spojovalo pojem krásy s pojmem dobra. Proto morální aspekt dnešní spirituální výchovy je opět velmi cenný. - - -

Doktorand studoval změny v myšlení při vytváření obrazů božství. Postupuje přes vlny obrazoborectví a ikonoklasmu až k vývoji propracované symboliky výtvarného díla, které se na stěnách chrámů stalo vzděláváním chudých, knihami pro ty, kteří neuměli číst („*biblia pauperum*“). Ukazuje, jak církevní hierarchie, tak i filozofové, myslitelé a teologové připisovali obrazům a sochám velký duchovní význam, vyplývající z transformace nejvyšších principů do hmoty. Tak se mohl nastolit řád v silném působení na lidské duše. Výtvarná díla se stala nositeli duchovní síly, velcí náboženští reformátoři jim dávali spirituální impulzy. Gotické katedrály se staly vrcholnými centry duchovního života, veškeré duchovní poznání soustředily do symbolických forem prostřednictvím výtvarného umění, architektury a hudby.

Doktorand sleduje užívání obrazů k duchovnímu vzdělávání od tridentského koncilu až k filozofovi takového významu, jako byl G. E. Hegel. Ten formuloval jako ústřední zájem umělce přímo Boha, pozvedá smyslovou stránku člověka k prožitku božství, rehabilituje všechny jeho podoby. - - - Hegel zdůraznil, že *subjektivní nitro člověka stojí proti všemu vnějšímu, že umělecké dílo se stává výlevem čisté podstaty, dostává vznešený význam.* -

- - - Domnívám se, že takové navázání na hlubokou duchovní filozofii umění v díle Hegelově je velkým přínosem i pro tvorbu současného umění., nejen pro teorii a pedagogické postupy.--

Dále se doktorand zabývá vývojem estetické výchovy od Aristotela a Platona přes Schillera k Herbertu Readovi, od Theodora Lippse přes Worringera, Britsche a tvarovou psychologii až k Rudolfovi Arnheimovi. Vybírá z jejich spisů velmi aktuální teorie, podporující ideu duchovní výchovy uměním, připomíná i naše významné pedagogy Igora Zhoře a Jiřího Davida, který publikoval moderní metody spirituální pedagogiky již v minulém století.

Autor disertace se důkladně zabývá uměním symbolismu, jednotlivými tvůrci i vědci té doby přelomu 19. a 20. i jeho mystickým zázemím, které dokládá dobovými teoriemi. - -

- - - Podle mého soudu je příznačné, že současně se počátkem roku 2015 konala velká přehlídka českého symbolického výtvarného umění v MMU Olomouc, poukazující na inspirační myšlenkové zdroje umění ze spirituálních oblastí. To je dobrým potvrzením faktu, že se i v naší teorii umění počíná obnovovat hluboký vztah k duchovnosti a že další závěry a výzkum i praxe doktoranda J. Buchty jako kurátora galerie jsou plně oprávněné. - - -

Kapitola UMĚNÍ A SPIRITUALITA dokládá na příkladu světové přehlídky abstraktního umění THE SPIRITUAL IN ART 1890- 1986 v Los Angeles, že celé moderní umění je založeno na prožívání spirituality a na jejím studiu a prožívání v praxi jednotlivými umělci. Obsáhlý katalog je plný textů světových teoretiků umění, kteří zdůrazňují orientaci umělců na různá duchovní učení, na filozofii spirituality a náboženství východu. Kromě artefaktů zde byly vystaveny i knihy z majetku umělců, plné vpisků a podtrhovaných vět, svědčící o podrobném studiu i osobním praktikování duchovních cest.

Doktorand dále poukazuje na dílo moderního teoretika umění Johna Goldinga, který rozbořením díla a myšlení světových průkopníků abstrakce prokázal u nich stěžejní zájem o metafyzické oblasti, o nové duchovní směry, hlavně o teozofii. (Mondrian a Kupka).

V disertaci autor zasvěceně rozbírá závažný spis W. Kandinského O DUCHOVNOSTI V UMĚNÍ, který podstatně ovlivnil celé umění ve 20. stol. a je dodnes aktuální. Jeho uměleckou cestu charakterizuje vývojem od naturalismu k výrazně niternému pojetí tvorby, hlavním prostředkem je barva, jež velkou silou působí přímo na duši. Kandinskij sdílel s antroposofem R. Steinerem Goethovu teorii barev, podle níž lidské oko má být vychováváno k přijetí vysokého duchovního poselství... Kromě toho se Kandinskij zabývá také morálkou v umělecké tvorbě, ukazuje, co dílo probouzí v divákovi, jaké vibrace vyzařuje. - Jeho zásadou je, že umělec musí mít vždy co říci a že tvůrčí svoboda a každé dílo musí vycházet z vnitřní nutnosti. Dílo začne žít vlastním životem, podle Kandinského se stává bytostí

s aktivními silami. Vykonává určitý vliv, podílí se na tvorbě duchovního klimatu.- Ovšem není možné vnucovat každému dílu obsah a formulovat jej za každou cenu.- - -

- - - Zde jsou podle mého názoru shrnuty základy duchovního pojetí umění, jež mohou být dobře aplikovány jak na pedagogické působení, tak na galerijní animace, teoretické myšlení a i na vlastní uměleckou tvorbu, což vše je předmětem této disertace.- - Za povšimnutí stojí originální názor, že umělecké dílo může umělce samotného překvapit. To je velmi aktuální přístup a skýtá velkou svobodu pro animační aktivity v galeriích i pro výtvarnou výchovu.- -

Doktorand dává příklad svého pojetí kurátora výstav výkladem díla české průkopnice abstraktního sochařství Hany Wichterlové. Umí se dobře vcítit do duchovní situace doby i do specifického myšlení umělkyně, vysoko hodnotí její přínos spiritualitě vnímajících diváků, ukazuje hluboké vnitřní souvislosti s tehdejší uměleckým světem. H. Wichterlová při svém studiu v Paříži navštěvovala přednášky Fr. Kupky a tvořila výrazně pod jeho duchovním vlivem.- Na tomto místě doktorand výstižně charakterizuje Kupkův význam pro vývoj abstraktní tvorby ve světě. Jeho zájem o psychologii, optiku, mystiku, antroposofii a kosmologii dokládá zásadní kniha *TVOŘENÍ V UMĚNÍ VÝTVARNÉM*, jež může být pramenem poučení pro teoretiky a studenty umění i výtvarné umělce i dnes.- - Měla by být podrobně studována a diskutována v seminářích teorie umění i výtvarné výchovy.- -

Další kapitola disertace Mgr. Buchty SOUČASNÍ PSYCHOLOGOVÉ O SPIRITUALITĚ poukazuje velmi erudovaně na nové zahraniční vědecké výzkumy v oblasti emoční a duchovní inteligence, které pomáhají řešit problémy smyslu a hodnot. Špičkoví vědci upozorňují, že naše kultura je zahlcena informacemi a její tragedií je *smrt představivosti*. Zde může pomoci právě duchovní inteligence, a to porozuměním nadosobním pojmům, jako je dobro a krása. - - - V tom spatřuji další velký přínos této práce, protože doktorand se snaží z různých hledisek nejen ukázat to, co naší civilizaci a vzdělávacím systémům chybí, ale i najít reálný způsob, jak novými formami výchovy tuto mezeru zaplnit. Tak potřebný návrat morální výchovy podporuje poukazem na světové filozofy a duchovní učitele, novou koncepci morálního rozvoje studuje v teoretických dílech zahraničních psychologů. Hájí zásadu, že morálka by měla především vycházet z nás samých, z našeho přesvědčení o spravedlnosti, sebeovládání a umírněnosti a tvořivě aplikuje morální postoj při výběru uměleckého díla pro galerijní animaci a její edukativní působení, neboť jen tak je možné dobře kultivovat lidský charakter.- -

- - - Množství prostudovaných publikací a výzkumů v této oblasti a také v oblasti ARTETERAPIE, kde je zdůrazněn léčivý potenciál umění, přesvědčivě dokumentuje doktorandovu komplexní připravenost nejen pro galerijní praxi jako edukátora, ale také pro pedagogickou činnost i pro vlastní uměleckou tvorbu.- - Při studiu arteterapie objevuje nové důležité charakteristiky umění: jeho metaforičnost, schopnost rozvoje fantazie, schopnost integrovat nejen osobnost, ale i skupinu. Umění se stalo prostředkem ventilace emocí, jejich sublimace a dokonce i katarze. Dobře si uvědomuje, že tím je ovlivněn divák jak při recepci díla, tak při konkrétní kreativní aktivitě.-

Zkoumání arteterapie přináší nové podněty do edukačního působení při galerijní animaci. Doktorand se inspiruje prací současné české arteterapeutky Šickové-Fabrici, která plně podporuje jeho vlastní ideu „*mobilizovat v člověku touhu po spiritualitě, po smyslu života, po transcendentnu, aktivizovat diváky, aby pomáhali druhým lidem i přírodě a sobě, aby se snažili o duševní, tělesné a duchovní ozdravení své bytosti, vztahů s lidmi a prostředím, v němž žijí.*“-- Doktorand může takové vysoce humánní působení uměleckých děl využít ve svém zaměstnání jako kurátora galerie a při animačních programech, to pak dokládá v další metodologické části disertace.- -

Citlivě hodnotí katarzní funkci umění a klade si závažnou otázku, jež by zasloužila podrobnější kritické zpracování a širší publikaci. Jedná se o problém v současném umění výrazně diskutovaný: že pro mnohé umělce je jejich tvorba výrazem vlastních depresí a negativních psychických stavů. Taková díla působí na diváky odpudivě, tragicky až katastroficky, i když autor sám může při nich zažít katarzi - očištění. Doktorand jako kurátor správně uvažuje, že takové artefakty by bylo lépe nevystavovat v galeriích a muzeích, ale v jiných místech, a s příslušným odborným výkladem. - - -

- - - Vidím to jako přístup, který preferuje léčebné a pozitivní funkce umění, tak chybějící divákům v dnešní době. Ti ovšem generalizují svůj odsudek kvality současného umění z takových patologických projevů na jeho celek a tato situace trvá již více let. O tom se ostatně můžeme opakovaně přesvědčit na světových přehlídkách současného umění i u nás. - Jasně vymezující kritický postoj považuji za velmi významný pro budoucí výstavní praxi galerií a muzeí, pro jejich animační programy - i pro tvůrčí činnost současných umělců. - - -

Doktorand podporuje tyto myšlenky poukazem na řadu odborných publikací a vědeckých konkluzí, a v souladu s nimi píše, že „*umění má prokazatelně velkou vnitřní sílu, tím mocně ovlivňuje pozorovatele, může dokonce iniciovat změny v jeho postojích k životu, pěstovat morálku a etiku.*“ Zde se odvolává na odkaz J. A. Komenského a jeho světový význam.

- - - Podle mého názoru a zkušeností je úsilí prosadit duchovní výchovu uměním v souladu s nejprogresivnějšími pedagogickými a filozofickými směry ve světě. Hovořilo se o nich i na konferencích mezinárodní organizace pedagogů umění INSEA od 60. let minulého století. Tato disertace tak navazuje na nejlepší tradice v daných oborech a tyto postupy jistě najdou v budoucnosti širší uplatnění a pochopení, jelikož umění a tvůrčí aktivita může velmi podstatně integrovat osobnost člověka: rozvíjí jeho schopnosti intelektuální, fyzické, kreativní již od dětství, probouzí v něm citlivé vnímání, upravuje i sociální chování. - - -

Doktorand pro tuto disertaci provedl zajímavý průzkum historie sociálních a psychologických věd a z něho plyne, že jejich průkopníci vnímali náboženství jako samozřejmou součást vědeckého pohledu, kdežto jejich pokračovatelé nikoliv. -

Alarmující je průzkum tří amerických vědců, který ukázal, že v šesti odborných časopisech v letech 1990- 2002 ze 3 123 článků o vývojové psychologii dětí a mládeže byly zmínky o spirituálním a náboženském rozvoji pouze ve 27 člancích, tedy je v 0,9 % !! Američtí psychologové to vysvětlovali akademickou zaujatostí proti náboženství obecně.

Naše výtvarná pedagogika má dnes stanovisko tolerantnější, jak to popisuje doktorand v kapitole SOUČASNÁ ČESKÁ VÝTVARNÁ PEDAGOGIKA A SPIRITUALITA.

Cituje naše známé výtvarné pedagogy, zmiňuje praktické příručky duchovní a smyslové výchovy Marty Pohnerové, která výtvarnou výchovu pojala jako rozvoj jejich duchovního spojení se světem, jako cestu k hlubšímu zamyšlení a k meditaci a hlavně k poznání vlastní duše. - - V tehdejší době to byly objevné metody, o nichž přednášela po r. 1996 na konferencích INSEA se svým spolupracovníkem Jiřím Davidem. Mohu potvrdit, že byly přijaty s velkým zájmem a šířeny zejména v síti Základních uměleckých škol.

Je tu vysoce hodnocen systém artefaktiky v díle metodika pražské KVV PdF UP Jana Slavíka, který klade velký důraz na autentický zážitek dítěte, snaží se o živé osobní zpřítomnění hodnot, hledá oporu v nadosobních souvislostech kulturních i archetypálních. Tak se dítě ve výtvarné tvorbě může dostat k sobě samému, otevírá se postupně spirituálním zkušenostem. - Dalším významným argumentem pro teze této disertace jsou spisy a působení Radima Palouše na UK. Jeho holistická agogika vychází z myšlenek J. A. Komenského. Píše, že „*pedagog si nemůže jako vychovatel činit nárok na suverénní moc, ale že se neobejde bez působení tajemné vyšší moci.*“ - -

Pozoruhodné je propojení české pedagogické tradice s fenomenologickou filozofií prof. Jana Patočky, jak to činí pedagog prof. Jiří David. Oživuje s Patočkou učení J. A. Komenského, postuluje splývání posvátného a profánního, což umožňuje ritualizaci a mýtizaci umělecké tvorby i životních postojů. Disertace se obírá i aplikacemi objevů současné psychologie na duchovně zaměřenou pedagogiku: studuje setkání psychologie vizuálního vnímání a tvorby vizuálního řádu v umění s psychologii nevědomí, odkrývající skrytý řád vesmíru.-

- - Považuji tyto poznatky za důležité rozšíření základní argumentace pro teze disertace, které mohou dobře doplnit i vzdělání budoucích pedagogů výtvarné výchovy a budoucích umělců.-

-
V kapitole UMĚNÍ A KRÁSA se doktorand z hlediska teorie umění fundovaně zabývá *SPIRITUÁLNÍMI ASPEKTY UMĚNÍ* v architektuře, malířství, sochařství, poezii, hudbě, - také rituály v náboženských společenstvích a církvích. Na rozdíl od minulých historických období dnes neexistuje shoda o *pojmu krásy v umění*, často je i popírán jako zbytečný v současných uměleckých snahách. K tomu jako kontrast k extrémním názorům, které se snaží v estetice a teorii umění dnes prosadit spíše ošklivost a znechucení, než krásu, cituje slova papeže Jana Pavla II. z jeho LISTU K UMĚLCŮM: „*Posláním umělce je hledání nových zjevení krásy. . . Dílo odhaluje osobnost tvůrce, proto má umělec velkou zodpovědnost za jeho působení na množství lidí po dlouhý čas.*“

- - - Na tomto místě je třeba konstatovat, že dosud žádný teoretik umění nikdy nekritizoval současné negativizující a nihilistické tendence některých teoretiků i tvůrců - ale že to musel být až známý a respektovaný duchovní vůdce, který veřejně co nejvíce lidem znovu odhaluje pravé poslání umění a zodpovědnost každého umělce... ***Je třeba vysoce hodnotit odborné zaujetí doktoranda pro humánní postoje ve výchově uměním a k umění a přát mu k tomu co nejvíce energie a prostoru pro co nejširší akční radius v budoucnosti.*** - - -

O jeho důkladné přípravě svědčí pokračování této kapitoly o umění a kráse, v níž se zabývá současnou filozofií umění a užíváním pojmu *krása*. Ve spisech Romana Guardiniho jej zaujala definice krásy podle scholastiky: *KRÁSA JE VYZAŘOVÁNÍM PRAVDY, JE ULOŽENA V NITRU.*

Odvoláváním na Kandinského, který ze své umělecké zkušenosti krásu chápe jako přítomnost duchovního obsahu v díle, zdůvodňuje autor disertace smysl metod výchovné práce, potřebu spirituálního výkladu, ale i takového zaměření tvůrců v procesu jejich sebeuskutečňování. - V myšlení známého francouzského filozofa Jacquese Maritaina, které bylo zásadní i pro naši uměleckou generaci 60. let, nalézá doktorand faktický základ pro hodnocení morálních funkcí umění, které je jako jiné činnosti člověka podle Maritaina podřízeno mravnosti.- - -

Je ovšem otázka, zda část generace současných tvůrců a nové umělecké skupiny se vůbec zabývají filozofií a psychologii umění. Doktorand cituje filozofa Radima Palouše, který konstatuje smutnou skutečnost, že novověk uměleckou autenticitu zaměnil za nezávaznou libovůli. (! !)

--- Zde musím připomenout, že taková situace se desítky let výrazně manifestuje na současných výstavách a přehlídkách u nás i v zahraničí ve státních galeriích a muzeích, aniž by teoretici či umělci jiného názoru jakkoliv protestovali. Domnívám se, že od tak fundovaného doktoranda můžeme očekávat, že bude v tomto směru radikálně v praxi hájit humánní smysl umění a výchovy i vzdělávání., zejména, když pro něj umělecké dílo i bez náboženského obsahu může mít vysoký duchovní význam a přispět k nové spirituální zkušenosti.. - - -

Probírá dále charakteristiku *umění jako hry* v praxi světové i naší pedagogiky. Čerpá hlavně z Gadamera, studuje umělecké dílo jako symbol i jako slavnost, jako místo setkávání, komunikace, povznesení ducha, jako kompenzaci chaosu a shonu dnešní doby. Pochopit

umělecké dílo a proniknout do jeho smyslu znamená přerůst sama sebe. - - Z hlediska hlavního tématu této disertace jsou tyto myšlenky potvrzením závažného výchovného pedagogického působení umění. - -

Autor disertace studoval také ovlivňování **etického rozvoje** člověka, antickou estetikou počínaje, kdy divadelní tragedie působily osvědčenou katarzi nitra diváků po staletí. V myšlenkách mnoha náboženských myslitelů nalézám definice pojmu krásy v umění, úvahy o jeho duchovní síle a posvátnosti. Zajímavá je zkušenost přenosu duchovní energie, kdy obrazy či sochy v chrámech nebo ikony čerpají svou sílu z modliteb věřících a mohou ji předávat. - Doktorand studoval také **ikonografii**, která slouží v galerijní animaci hlavně ve sbírkách staršího umění. -

Silným podnětem se stala pro něj promluva současného papeže Františka z počátku tohoto roku 2015, kdy ve veřejném projevu hovořil o **Nové smlouvě ve výchově**. V ní dává umění a kráse zásadní roli. Říká : „*Nemůžeme dospět k harmonii, nejsme-li schopni vidět krásu ... je třeba v každém z nás, u každého národa hledat krásu, která je základem umění - hudby, malby, sochařství, literatury. . . je zapotřebí každého vychovávat a vzdělávat v kráse a harmonii*“.

Doktorand podobné myšlenky nalézám v praxi **zahraniční arteterapie**. Např. interpretací uměleckého díla z pohledu hlubinné psychologie se objevně zabývá arteterapeutka Ingrid Riedel, jejíž kniha **OBRAZY V TERAPII, UMĚNÍ A NÁBOŽENSTVÍ** vyšla česky r. 2002. Vidím **krásu** v souladu estetického tvaru a symbolicko-existenciálního obsahu díla. Pokud je takový soulad navozen v psychice pozorovatele, nastává integrující a dokonce i léčivé působení uměleckého díla na jeho duši. - Při psychózách a depresích pomáhají obrazy k získání duševní rovnováhy v procesu léčení, mohou být ve zdraví i v nemoci orientačními body lidské duše, stávají se symboly náboženských a sociokulturních postojů.

Velkou podporu a inspiraci pro vytvoření nové formy galerijních edukačních programů nachází doktorand v anglickém odborném časopise v úvaze **TEOLOGICKÁ VÝUKA V MUZEU UMĚNÍ**, publikovaném v Londýně r. 2009. *V něm se podporuje nutnost vytvoření nových edukačních programů pro galerie středověkého, renesančního a barokního umění, které je od základu náboženského charakteru. Stálé expozice zatím žádný odpovídající vzdělávací program nemají, k tomu je potřeba mít univerzálně vzdělané edukátory v několika oborech: historie a teorie umění, pedagogické vědy a praxe, teologie a filozofie. Kromě toho by měli mít hluboký vnitřní vztah k náboženství, pro které bylo umělecké dílo vytvořeno.*

Potud teorie o umělecké výchově od americké autorky

- - - **My zde máme předloženou disertační práci o takové praxi českého edukátora, který splňuje svým vzděláním všechny tyto požadavky a k tomu ještě je tvůrčím umělcem v oboru sochařství.** - - -

V kapitole UMĚLECKÁ TVORBA JAKO PROSTŘEDEK ROZVOJE SPIRITUALITY VÝTVARNÍKA

představuje autor disertace vyznání svého uměleckého postoje. Chápe vnímání všech druhů umění jako nepostradatelnou cestu duchovního rozvoje, jako nástroj kultivace člověka. Se zaujetím zdůrazňuje význam působení tvůrčí činnosti na osobnost a duši samotného umělce. -

- - - Toto mohu ze své dlouholeté praxe a též ze zkušeností jiných umělců samozřejmě potvrdit. Existuje o tom dosti dokladů jak z dějin a teorie umění, tak z autentických textů mnoha umělců. - - -

Autor disertace zde uplatňuje zajímavou myšlenku, že nejen umělecké, ale každé povolání dává člověku poučení o mezilidských vztazích a o fungování vyšších životních principů, s tím rozdílem, že *umělecké povolání má přímější vazbu na duchovní svět*. Uvádí konkrétní příklady umělců, jejichž díla působí jako zhmotnělé spirituální principy a jsou prostředkem

duchovního zrání umělce. Srovnává naši dobu s vývojem evropské výtvarné kultury v období od 4. do 18. století, kdy bylo běžné, že umělci byli věřící lidé. Lišili se jen mírou náboženského zaujetí - od prostého dodržování tradic až po mystické kontemplace.

- V tomto případě doktorand sáhl po obsáhlém kompendiu, nazvaném MYSTIKA, dílu světoznámé anglické badatelky Evelyn Underhill. Ta přirovnává tvořícího umělce k mystikovi, ovšem s jedním rozdílem: mystik nepotřebuje své zkušenosti nijak vyjadřovat, kdežto pro umělce je to povinností. Svou vizi musí umělec pomocí symbolů předat ostatním, je prostředníkem mezi divákem a tím, co se nazývá božským. Underhillová cituje z úvah Williama Blakea: „*Důvodem existence malířství, hudby a poezie a jejich slávou jsou nesmrtelné myšlenky.*“ Avšak iluzivní zobrazení skutečnosti nepovažuje za skutečné umění, neboť nemá žádný vztah k transcendentálnímu či archetypálnímu světu. Mystiku chápe jako nejvyšší projev schopnosti latentně přítomné v lidském pokolení - je to **vrozené vnímání transcendentální skutečnosti duchovního světa v člověku**. Proto dobré umělecké dílo by mělo reflektovat kromě hmotné a psychické složky také spirituální část lidské osobnosti. Takové dílo má pak pro člověka význam.

- - - Ačkoliv objemné dílo o historii mystiky E. Underhillové bylo napsáno ve druhém desetiletí minulého století, je stále podnětné, jak o tom svědčí spisy dalších badatelů, kteří se na ni odvolávají a uvádějí citace z její knihy. Je proto záslužné, že doktorand tuto zásadní práci připomíná v kapitole o duchovním rozvoji umělce. - - -

Spolu s jinými badateli je přesvědčen, že „*umění rozvíjí sebepoznání. Je vynikajícím prostředkem, jak jeho výsledky předat druhým. . . Smyslem našeho obcování s uměním je jeho schopnost pomoci nám, abychom žili lépe.*“ (Botton, Armstrong: Umění jako terapie, Zlín 2014)

- - Autor tímto živým aktualizovaným pojetím uměleckého vzdělávání ukončuje teoretickou část své disertační práce.

Provedla jsem hlubší rozbor teoretické části, abych ukázala, že představuje velmi důležitý soubor informací o soudobém pojetí úlohy pedagogiky a umění v životě společnosti a zkvalitnění duchovního rozvoje prostřednictvím výchovy. Je ukázkou živé myšlenkové spolupráce mnoha oborů: pedagogiky, psychologie, sociologie, filozofie, teorie a historie umění a teologie. Obsahuje bohatý poznámkový aparát a obsáhlou bibliografii, nepostradatelnou pro rozšíření a doplnění vzdělání budoucích pedagogů, výtvarných umělců, teoretiků, kurátorů a kritiků umění.

Z toho důvodu navrhuji vydání teoretické části disertace jako studijního textu pro studenty pedagogických fakult, pro studenty vysokých uměleckých škol a studenty historie a teorie umění.

Autor se dlouhodobě věnuje výzkumu rozvoje spirituality vlivem vnímání výtvarných děl. Vytvořil proto jako kurátor galerie výtvarného umění v Hodoníně nový animační program s názvem OBRAZY ŽIVOTA, a to k jednotlivým vybraným dílům ze stálé galerijní expozice. Vybral dvacet malířských a sochařských prací, které zastupují různé výtvarné směry a dávají podněty ke spirituálnímu rozvoji člověka. Jejich náměty souvisejí s významnými životními situacemi nebo nabízejí filozofickou otázku. - Nemusí se jednat o náboženskou tematiku, vždyť podněty k duchovním interpretacím můžeme nalézt ve všem, s čím se setkáváme.

- - - Podle mého názoru takové hledisko otevírá nové pohledy na interpretaci výtvarného umění, dříve opomíjené. Také rozšiřuje pedagogické působení animačních programů prakticky na každého jedince bez ohledu na jeho vztahy k náboženství - pozitivní či negativní. - - -

V kapitole METODY PRÁCE S OBRAZEM doktorand předkládá tento nově zpracovaný **animační program OBRAZY ŽIVOTA: vybraný soubor 20 barevných reprodukcí obrazů a plastik s podrobně zpracovanými texty jednotlivých edukačních postupů**. Metodický postup je promyšlený a kreativní. U každého díla je nejdříve vysvětleno možné duchovní pojetí jeho myšlenkového okruhu, následuje návrh doprovodné výtvarné či jiné kreativní aktivity, pak otázky vhodné k diskuzi či jinému zpracování, nakonec ke každému dílu jsou přiřazeny hudební skladby. Jde tu jako u J. A. Komenského o zapojení co nejvíce smyslů při vnímání a prožívání uměleckého díla a o využití vlastní vnitřní síly díla při jeho pozorování.-

Při přípravě tohoto edukačního programu doktorand prováděl průzkum současných animačních metod v zahraničí i u nás. - Nalezl pomoc a inspiraci pro metodické vytvoření svého animačního programu v článku americké badatelky Eileen Daily o teologické výchově v muzeu umění, která se odvolává na knihu **ADULT MUSEUM PROGRAMMS - DESIGNING MEANINGFUL EXPERIENCES** od kolektivu autorů, Londýn 2002.

Doktorand v disertaci publikuje z této knihy podrobný **návod k vytvoření kvalitního galerijního programu ve dvanácti krocích**, který je detailně rozpracován po všech stránkách teoreticky i prakticky.- - - Je neobyčejně inspirativní jak pro pedagogy, tak pro teoretiky umění. Zde uvádím zkrácený nástin jednotlivých bodů, neboť dává vhled do toho, co se v galerijní praxi při animačním programu odehrává a co tvůrce programu má respektovat : - - - -

1/ Vytvořit vizi - vybrat z expozice díla, vhodná pro zprostředkování spirituálního poselství, zjistit podmínky v dané instituci (otevírací doba, prostory aj.) a informace o cílové skupině.

2/ Popis publika - čím více víme o návštěvnicích, tím lepší program připravíme...

3/ Vytvoření a prozkoumání idejí programu - návštěvníci mají různé cíle - chtějí se buď vzdělávat, nebo mít sociální kontakty, jiní chtějí zdokonalit své výtvarné a řemeslné dovednosti, jiní prostě mají rádi umění

4/ Ideje programu uspořádat podle důležitosti - co očekávají návštěvníci a nadřazený podle charakteru dané instituce, jaká je idea tvůrce programu

5 / Stanovit programové cíle a záměry - zastřešující cíl animace a čím bude návštěvník obohacen

6/ Začlenit požadovanou kombinaci zkušeností - podle učebních záměrů - různé aspekty z duchovního života, nauk, víry, morálky, rituálů

7/ Vymezení rámců, plánů a personálních potřeb - zda jednorázový edukační program nebo celé série? Uvážit časovou dotaci, dostatek prostoru pro vnímání, interpretaci a rozjímání nad dílem, což je nejdůležitější část

8/ Vytvořit vzdělávací strategii - není nutné předávat hotové názory a interpretace, ale základní postoje, kterých bude využito k samostatnému uvažování návštěvníků i při spirituální interpretaci působení díla

9/ Příprava rozpočtu - zajištění financování (materiálově i personálně)

10 / Propagace - dejte o akci vědět - marketing, nové programy - nové reklamní postupy

11/ Show time. Koordinace a prezentace - netradiční prostředí pro rozvoj duchovního vnímání, jeho výhody a nevýhody

12/ Vyhodnocení a analýza výstupů - správně nastavená evaluace zlepšuje program pro další skupiny. . .

- - - Na tomto návodu je kromě metodiky pozoruhodná jeho praktičnost, jeho sociální a psychologická citlivost. Když si autoři zmíněné knihy položili otázku: „*Jak poznáme vynikající program?*“, zněla odpověď: „*Je to takový program který změní návštěvníkovi život.*“

- - - Myslím, že tato metodologická část tvoří vlastně velmi **praktický manuál** pro všechny odborníky, kteří se zabývají tvorbou galerijních programů. Má velkou pedagogickou hodnotu pro svou důkladnou návodnost a může být příkladem - vzorem - vynikající výchovné práce, která může návštěvníky galerie ovlivňovat ještě dlouho po skončení programu, neboť pomáhá formovat nové postoje k životu, nové názory, obohacuje vědomosti, znalosti i citění člověka, prohlubuje schopnost vnímání a prožívání a motivuje účastníky, aby se učili novým věcem.- -

Doktorand zde z uvedené knihy publikuje názorný **diagram výchovných cílů spirituálních edukačních programů**, seřazených podle náročnosti. Je velmi poučný a aktuální.

- - - - -

Současně v porovnání s tímto zahraničním diagramem můžeme konstatovat, že doktorandův **edukační program OBRAZY ŽIVOTA** takové cíle dobře splňuje.

Je třeba hodnotit všestrannost a teoretické i praktické zkušenosti autora disertace, pedagogickou, filozofickou a psychologickou erudici, bohatství navrhovaných výtvarných a pohybových aktivit.- - -

Zaujme i originalita v pojetí myšlenkových obsahů a filozofických otázek při stanovení hlavních edukačních témat u každého díla, sloužícího ke spirituální výchově - jedná se na př. o témata **Období lidského života, Mytologie, Pocity, Příroda a člověk (ekologické téma), Slavnosti, Životní cesta, Lidé kolem nás, Rozjímání - meditace, Milovaná osoba, Hudba, Sen, Konec všech věcí - smrt, Herec a divadlo světa, Vzpomínky** a další.

Návštěvníkům galerií a žákům škol se otevírá svět představ, fantazie a nová etická dimenze umělecké tvorby i světa kolem nás a v nás. Každý výklad uměleckého díla je prohlouben o znalosti a zkušenosti, které běžné školní vzdělání nemůže žákům poskytnout, zamýšlí se s nimi nad základními otázkami a uvádí do hloubek vnitřního duchovního světa umělce.

Pro experimentální výzkum se skupinami žáků škol zúžil doktorand výběr obrazů a soch na šest artefaktů, aby se edukační program vešel do časové dotace zhruba 75 minut. Dbal při tom na zachování co největší rozmanitosti v zastoupení děl starších i novějších, různých výtvarných stylů a směrů, různých technik, dokonce se vyhnul náboženským námětům, aby

nevzbudil negativní reakce návštěvníků. - Ostatní díla z animačního programu OBRAZY A ŽIVOT použije do naplánovaných akcí GVU Hodonín k prohloubení spirituální výchovy uměním.

III. část: ANALÝZA A INTERPRETACE VÝZKUMU

Jako v předešlých částech, i zde se projevuje důkladnost, metodičnost a systematičnost pracovního postupu doktoranda. - - -

Při přípravě vlastního animačního programu oslovil síť státních galerií, aby zjistil úroveň a obsahy jejich edukačních programů. Avšak žádná z oslovených 26 institucí nenabízí stálý animační program, cílený na duchovní rozvoj návštěvníků. - většina galerií dělá občasný výklad před jednotlivými díly s náboženskou tematikou, pokud je má ve svých sbírkách. Animační programy vytvářejí instituce k jednotlivým výstavám, doktorand podrobně hodnotí činnost jednotlivých galerií. - - Např. GHMP uspořádala výstavu významného malíře a grafika Z. Sklenáře, při ní zdůraznila duchovní význam jeho výtvarného díla, které vychází z myšlení a duchovní filozofie východní Asie. V doprovodném programu realizovala na výstavě rituál, prováděný buddhistickými mnichy. - V GVU Karlovy Vary uspořádali animační programy jen k určitým výstavám, využívají artefaktiky a tvořivé dramatiky. V Muzeu města Brna již probíhá duchovní interpretace díla u soch a obrazů s náboženskou tematikou, dokonce se používá prvků z cvičení jógy pro děti. -- Nová stálá expozice ze sbírek GASK v Kutné Hoře s názvem STAVY MYSLI / ZA OBRAZEM je první velkou přehlídkou umění u nás s duchovní koncepcí, rovněž velké výstavy v MMU Olomouc mají pozoruhodný spirituální dopad - český symbolismus s názvem TAJEMNÉ DÁLKY a současná výstava antroposofického umění AENIGMA.

- - - *Jsem přesvědčena, že takové prosazování výstav uměleckých vizí z duchovního světa svědčí o zájmu některých teoretiků a historiků umění o spirituální oblast výtvarného světa, o jeho nové interpretace a rozšíření působení na veřejnost, což dobře koresponduje se základní ideou této disertační práce. - -*

Doktorand popisuje nejzajímavější akce v našich galeriích, ale nic toho nemá povahu systematické spirituální výchovy. Proto lze považovat jeho disertaci za velmi přínosnou a původní svým námětem i zpracováním. - - -

Dobré propojení umění a spirituality nachází doktorand u institucí konkrétních církví, kam patří např. Arcidiecézní muzeum v Olomouci, Galerie a muzeum litoměřické diecéze, Diecézní muzeum Petrov v Brně, Diecézní muzeum v Plzni. Tato muzea vytvářejí specifické duchovní programy pro skupiny žáků škol i dospělých návštěvníků - přednášky s projekcí, komentované prohlídky, užívají nových edukačních metod.

Specifický program SYMBOL A TRADICE Muzea Petrov seznamuje posluchače se základy tří světových náboženství judaismu, křesťanství a islámu, vysvětluje jejich symboliku, typické tradice, zvyky, svátky, rituály, v projekci ukazuje architekturu jejich chrámů a svatyní.

- - - Jelikož takové poznatky děti ve školách nezískají, bylo by vhodné, kdyby takový typ vzdělávacích programů se rozšířil, neboť vychovává mladou generaci k náboženské i lidské toleranci, pochopení jiných postojů a pramenů morálky. - - -

V neobvyklém prostoru Akademického kostela u Salvátora v Praze se již několik let pořádají výstavy prací spirituálně zaměřených současných významných umělců, které pořádá *Centrum teologie a umění při katolické fakultě UK*. Organizuje také přednášky a debatní setkání nejen s umělci, ale i s duchovními osobnostmi různého zaměření a má bohatou publikační aktivitu.-

Dále doktorand vysoce oceňuje *Mezinárodní festival duchovně zaměřeného umění FORFEST v Kroměříži* s dlouholetou tradicí, zaměřený na současnou hudbu a výtvarné umění. Pořádá koncerty, výstavy, konference, workshopy, divadelní představení v historických objektech města. Odborné kolokvium se věnuje problémům současného umění všech oborů a z přednášek našich i zahraničních odborníků vydává pravidelně sborník. Organizátory jsou umělci z Kroměříže, kteří na festival získávají pravidelně granty.

Výsledkem tohoto průzkumu je zjištění, že galerie umění navazují své programy na poptávku škol. Nabízejí své animace s vazbou na různé školní předměty, ale nemají program, navazující na předmět náboženská výchova..

Tato zjištění o neexistenci spirituálně zaměřených edukačních programů uvádějí
HLAVNÍ VÝZKUMNÝ ZÁMĚR DISERTACE :

DUCHOVNÍ ROZVOJ ČLOVĚKA PŘI KOMUNIKACI S VÝTVARNÝM DÍLEM.

Je to vize, pracující s ideou **duchovní výchovy v prostorách galerií umění a muzeí, která se mohou stát centry spirituálního rozvoje celých generací, od dětského věku počínaje.** Dnes vlastně galerie a muzea pro materialistickou část společnosti suplují úlohu svatyní a chrámů, proto mohou být ideálními místy pro soustředění a kontemplaci nových poučení, i také pro kreativní činnost.

Autor využívá poznatků světově známých psychologů z oblasti tzv. spirituální inteligence a na poli práce s myslí, emocemi a emoční inteligence. Zkoumá vývoj náboženského úsudku, psychologii rozvíjejícího se člověka od dětství do dospělosti. Dochází k závěru, že člověk nemůže přeskočit daná psychická stadia, ale je možné využít jeho současné kapacity ve spirituální oblasti.

Komunikaci s výtvarným dílem rozumí doktorand spontánní i řízený rozhovor přímo s artefaktem v prostředí muzeí a galerií umění. Řízený dialog je veden odborně vzdělanými pedagogy - galerijními animátory, kteří využívají nejrůznějších metod k interpretaci výtvarného díla, hlavně technik výtvarné pedagogiky a zážitkových prvků z teorie a praxe artefiletiky.

VÝZKUMNÁ METODA. Její popis a metodický postup, praktická realizace

Jedná se o smíšený pedagogický výzkum s výstupy v rozborech dotazníků, vyplněných respondenty, se sémantickým diferencialem v sedmistupňové škále. Doktorand kombinuje **kvalitativní i kvantitativní metody** a v poznámkovém aparátu uvádí k tomu odbornou literaturu. **Dotazníky** zjišťují otázkami intenzitu postojů respondenta k danému fenoménu - kvantitativní výzkum. Rozbor doprovodného textu, představuje kvantitativní výzkum. **Sémantický diferenciól** měří intenzitu psychologických a sociálních postojů k jevu, předloženému v otázce. Výpovědi respondentů představují jejich vlastní subjektivní výběr.

Výběr vzorku respondentů ze skupin žáků škol v Hodoníně se týkal druhého stupně základních škol a několika středních škol, studentů gymnázia, Obchodní akademie, Jazykové školy, Střední školy průmyslové a umělecké. Představuje skupinu žáků a studentů ve věku od 12 do 20 let - celkem 61 osob. V tomto věku dochází k sebeuvědomění, utváření světového

názoru a postoje k životu, proto je vhodný k rozvíjení spirituality a dává možnost další spolupráce s těmito skupinami i po skončení výzkumu.

REALIZACE VÝZKUMU

v Galerii výtvarného umění Hodonín proběhla v r. 2014 za odborné konzultace s pedagogy pedagogické a filosofické fakulty UP. Výzkum se uskutečnil v pěti hlavních krocích:

- 1/ Doktorand podal skupině úvodní informace o postupu a smyslu výzkumu
- 2/ Respondenti samostatně vyplnili šest dotazníků k jednotlivým uměleckým dílům, umístěným v různých částech expozice
- 3/ Nejdůležitější část - edukační výklad a rozhovor - cca 8 minut u každého díla, řízený autorem disertace
- 4/ Respondenti vyplnili nové dotazníky ke každému artefaktu
- 5/ Osobní dotazníky - jejich data, věk, vztahy k oborům výtvarného umění a k duchovním oblastem a problémům.

Praxe vypadala tak, že respondenti se shromáždili kolem výtvarného díla a byli vyzváni, aby si je dobře prohlédli a pak odpověděli písemně a samostatně na otázky v dotazníku. Žádné dílo předtím neznali a neviděli popisku s jeho názvem. Museli sami interpretovat dílo, jejich hodnocení nabylo ničím ovlivněno.

DOTAZNÍK obsahoval šest otázek. První se týkala subjektivního vnímání krásy či ošklivosti díla, druhá smyslu a obsahu díla, třetí zkoumala působení díla v daném momentu, čtvrtá - nejdůležitější - se ptá po duchovním rozměru díla. Pátá otázka, zda by si respondent pověsil dílo do svého pokoje, mi byla zvláště blízká, protože jsem ji dávala školákům z mých výtvarných kurzů při exkurzích a kreslení v galeriích a muzeích. Šestá otázka - zda je dílo pro respondenta nějakým obohacením a jakým, moudře nutila respondenty k přemýšlení a napsání vlastního pocitu a k vytvoření názoru.

Po prvním vyplnění šesti dotazníků následovala **hlavní část galerijní animace**: doktorand provedl připravený speciální edukační program, založený na citlivém vnímání všech aspektů určitého díla, předávání informací jak o umělci samotném, tak o příběhu sochy či obrazu. Tím napomáhal rozvoji vnitřního vnímání působení krásy, která může uchvátit citění a myšlení přímo, působí na srdce i na duši, ukazuje duchovní kvality věcí i osob v našem okolí, našeho života i vztahů. Řízeným rozhovorem se doktorand snažil navodit dialog s účastníky ve skupině. Potom je vyzval, aby znovu s novými dotazníky obešli v galerii vybraná díla a znovu odpověděli na otázky a pak vyplnili osobní dotazník.

Následovalo pak poděkování a rozloučení.-

I když na výzkum měl doktorand k dispozici s každou skupinou cca 75 minut, přesto se podařilo dojít k signifikantním výsledkům o pozitivních účincích duchovně zaměřené edukace. Navíc výsledky výzkumu nabídl učitelům v jednotlivých skupinách a bude je pro ně prezentovat na škole koncem tohoto školního roku.

VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ.

ODPOVĚDI NA OTÁZKY VÝZKUMU

Osobní charakteristika respondentů :

Z počtu 61 osob bylo 38 dívek a 23 chlapců. Nejsilněji byly zastoupeny věkové skupiny od 13 do 17 let. Jako nevěřící se vymezilo 14 respondentů, jako věřící 7 osob, ostatní se pohybovali a sedmistupňové škále mezi 2 a 6 body. - Vztah respondentů k druhům umění: preferovali film 57 osob - a hudbu - též 57 osob.

To hodnotí autor disertace jako typický znak současné kultury - masová hudební a filmová produkce se stala populární zábavou a komerčním artiklem, ale nemůže kultivovat osobnost člověka. Ostatní obory umění nejsou tak silně komercializovány.

Z výtvarných oborů je nejvíce oblíbena fotografie. Hlavním motivem je její rozšířené užívání díky fotoaparátům v mobilních telefonech a prezentacích na sociálních sítích, ale kritéria její kvality jsou jiná než u umělecké fotografie. - Patrný je velmi nízký zájem o sochařství. Je materiálně náročné, a proto málo dostupné veřejnosti. Zájem o malbu a architekturu v dotaznících dosahuje středního průměru. Zájem o umění realistické projevil 37 respondentů, abstraktní umění hodnotilo nad 4 body 31 osob. V oblasti spirituálních otázek Nejvíce zájmu vzbudila otázka: „Co bude po smrti?“ a o existenci absolutní bytosti - Boha, též otázka existence nehmotných bytostí. Další otázky nevzbuzovaly velký zájem.

Velkou pozornost věnuje doktorand **písemným výrokům respondentů k uměleckým dílům** a cituje je pro srovnání, jaký názor měli před a po edukačním působení. Z toho vyplývá, že interpretace díla edukačním působením obohatila u více účastníků jejich myšlení, citové a duchovní prožívání, někdy je dílo i hluboce zasáhlo.

ZÁKLADNÍ VÝZKUMNÝ PROBLÉM:

JE MOŽNÉ EDUKAČNÍMI PROGRAMY ROZVÍJET SPIRITUALITU ÚČASTNÍKŮ?

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že duchovní rozměr ve výtvarných dílech vnímali lépe ti, kteří se v osobním dotazníku označili jako spíše věřící nebo zájemající se o duchovní otázky. Je tu evidentní posun vnímání a změna postoje respondentů k dílu po provedení edukačního výkladu a rozhovoru. V otázce po vnímání duchovnosti nastalo zvýšení hodnocení uměleckého díla od 13,6 % do 55,5 %.

Z tohoto výzkumu vyplývá několik závěrů: především je důležitá motivace žáka. Naučí-li se rozpoznávat své potřeby estetické, citové, morální a sociální, může rozšířit svůj vnitřní svět o cennou oblast duchovních hodnot. Avšak současný školní vzdělávací systém tuto oblast spíše potlačuje a vede žáky hlavně ke vnějším motivacím. Je otázkou, jak rozvíjet spiritualitu žáků, nemají-li takovou vnitřní motivaci?

Východisko nabízejí nové animační programy galerií a muzeí, sloužící rozvoji emoční inteligence, která pomůže rozpoznat smysl a hodnoty našeho života. Práce s uměleckým dílem probouzí motivaci k novému poznání, rozšiřuje vnímání a uvědomění si vlastních pocitů.

Ve výsledcích výzkumu vidíme podporu takového edukačního programu v tom, že respondenti alespoň u jednoho uměleckého díla vnímali přítomnost duchovního rozměru a obecně posun v jeho vnímání nastal pod vlivem edukace v některých případech velmi výrazně.

SPECIFICKÉ VÝZKUMNÉ OTÁZKY:

Kde by měla být spiritualita člověka vlivem vnímání umění rozvíjena?

Jistě na místech, kde se lidé mohou setkat s originály uměleckých děl a mít s nimi nerušený kontakt: tedy samozřejmě muzea a galerie umění, také chrámy a kostely, kdy jejich architektura umožňuje duchovní výklady, dokonce i veřejné prostory. -

Jaká výtvarná díla vybírat?

Pozoruhodné je, že výtvarný pedagog nepotřebuje k edukačnímu působení na rozvoj spirituality díla s náboženskou tematikou. Již v metodologické části doktorand uvedl, že jakákoliv událost v lidském životě nebo situace a věci v našem okolí může být katalyzátorem úvah na duchovní náměty. - Rovněž je vhodné začlenit do výběru i díla s abstraktním

tvaroslovím, z hlediska hlubinné psychologie spíše potlačuje racionální vnímání a soustředí diváka na vnímání obecných principů, základních otázek bytí.

Kdo může takovou výchovu provádět?

Podle zkušeností doktoranda to má být vysokoškolsky vzdělaný odborník, který dokáže propojit výtvarnou a pedagogickou aktivitu, znalost historie a teorie umění a teologické vzdělání. Předložená disertace dokumentuje, že její autor tyto požadavky splňuje v komplexním souhrnu. - V ostatních případech autor navrhuje spojení dvou nebo více odborníků, aby vytvořili takový edukační program.

Pro koho by takové výukové programy měly být určeny? Měly by být zakotveny v curriculum státních škol?

Jestliže spiritualita je člověku vlastní od jeho narození, tedy takové edukační programy pro rozvoj osobnosti by měly být určeny pro každého člověka i každé dítě. Ovšem různost náboženských směrů a duchovních filozofií nedovoluje vytvořit koncept univerzálního pojetí výchovy ke spiritualitě, aby se neporušovalo přirozené společenství člověka s danou komunitou v určité oblasti, do níž patří. - V našem školství obecně by měla být uplatňována svoboda volby a svoboda projevu. Takto pojatá výchovy ke spiritualitě by měla vstoupit široce otevřenou bránou do vzdělávacích systémů našeho školství co nejdříve. Paradoxem je, že ve svobodném státě Rámcový vzdělávací program (známe jeho autory) nezahrnuje žádnou náboženskou výchovu, ani křesťanskou, do předmětů běžné výuky na školách všech typů. Doktorand si všiml, že česká biskupská konference to nechala bez povšimnutí.

Které dílo působilo na subjekt nejvíce či nejméně při prvním kontaktu? - - -

Které dílo zaznamenalo největší skok ve vnímání při interpretaci / edukaci?

Autor disertace podrobně porovnal odpovědi ve stovkách dotazníků a vytvořil tabulky, v nichž zobrazil posun ve vnímání jednotlivých uměleckých děl srovnáním obou fází výzkumu - před edukací a po edukaci. Hodnotí vždy důvody, proč k tomu došlo. Všimá si vlivu zvoleného edukačního tématu (např. Sebepoznání u obrazu Autoportrét).

Dvě přehledné tabulky na závěr přesvědčivě demonstrují výrazný posun jak u hodnocení díla, tak ve vnímání duchovního rozměru uměleckého díla před a po edukaci.

ZÁVĚR OPONENTNÍHO POSUDKU :

TEORIE A NOVÁ PRAXE DUCHOVNÍ VÝCHOVY UMĚNÍM V PEDAGOGICE

Předložená disertace překlenuje VE VZDĚLÁVÁNÍ dlouhodobé narušení odvěkého vztahu mezi uměním a náboženstvím, které nastalo v naší zemi za politického režimu socialismu, ale dnes hrozí i celé kultuře lidstva, propadajícího výhodám konzumního materialistického způsobu života - Doktorand přesvědčivě ukazuje různé způsoby vlivu umění na člověka od prehistorie lidstva po současnost. Shromáždil množství historických faktů a odborných názorů, aby ukázal, jak pomocí edukačního působení vlivem vnímání uměleckých děl se může duchovní vývoj člověka obohatit, rozšířit a doplňuje tak stávající vzdělávací systémy o nepostradatelné hodnoty. Spirituální výchova prostřednictvím umění je tu postavena jako velká výzva nejen pro současnou pedagogiku, ale i pro filozofii, psychologii a teorii umění, avšak i pro současné výtvarné umělce.

Doktorand předložil a utřídil množství poznatků z přidružených vědeckých oborů - historie a teorie umění, filozofie, psychologie, dějin pedagogiky a myšlenek umělců, aby prokázal potřebnost nových forem spirituální výchovy, které by adekvátně doplnily chybějící mezery ve školním vzdělávacím systému. V evropských podmínkách považuje za vhodné vycházet hlavně z křesťanské filozofie krásy v umění. Zdůrazňuje zejména význam obnovení morálních zásad v praktickém životě, které nabízí systematické dlouhodobé edukační působení v galeriích a muzeích v dohodě se školami v místě.

V předloženém animačním programu jde o nový způsob výkladu uměleckého díla, hledání jeho duchovního smyslu v řízeném dialogu s návštěvníky a skupinami školních dětí a mládeže. Program edukačního působení OBRAZY ŽIVOTA metodologicky a teoreticky připravil a v praxi provedl jako řádný výzkum v Galerii výtvarného umění v Hodoníně, kde pracuje jako kunsthistorik a pedagog. Jde o nové formy animací, rozvíjející záměrně spiritualitu člověka, které mohou být vytvářeny prakticky v každé instituci, pracující s výtvarným uměním. Jedná se o postupy zatím nikde neprováděné, proto je třeba hodnotit tuto práci jako původní a novátorskou.

Postup řešení problému je metodicky utříděný, systematický a přehledný, argumenty podloženy bohatým rejstříkem odborné literatury. Grafická úprava práce je kvalitní, splňuje všechny potřebné náležitosti.

Zvláště je třeba hodnotit, že autor má mimořádný přehled v přidružených oborech, jejichž poznatky kreativně aplikuje nejen v argumentaci pro své teze, ale také ke stanovení vědeckých předpokladů VÝZKUMU, kterým jednoznačně prokazuje nejen potřebu, ale i účinnost navrženého galerijního programu s cílem duchovního rozvoje účastníků.

Tato všestrannost mu dovoluje rozvíjet v galerijní praxi při edukačním působení mnoho stránek lidské osobnosti: nejen estetické vnímání uměleckého díla, ale i uvědomění si vlastních pocitů a jejich verbalizace je cenným přínosem pro výchovu školních dětí a mládeže. Práce s významy a obsahy uměleckého díla svědčí o psychologických zkušenostech doktoranda, když u figurálních kompozic upozorňuje na charakterové vlastnosti člověka, jeho pocity v důležitých životních událostech a různými způsoby rozvíjí morální citění jedinců. V řízeném dialogu také otvírá hlubší vnímání prostředí života a péči o něj v ekologickém přístupu ke krajině, - jiné malířské či sochařské dílo se stává podnětem k vysvětlení a pochopení mezilidských vztahů a duševních stavů a zážitků. Svými teologickými znalostmi může napomoci k ujasnění mnoha otázek z náboženské oblasti, a jako tvůrčí umělec může výrazně ovlivnit umělecký vkus i chápání různých forem a směrů umělecké tvorby.

Zvláště důležité je, že dokáže vyvolat tvůrčí atmosféru a podnítit kreativitu členů skupiny tak, aby si novou zkušenost odnesli do života. Takový přístup ke galerijním animacím je skutečně velmi živý, novátorský, humanistický, založený na síle myšlenky i na vědeckých základech. Vize galerií a muzeí umění jako center pro rozvíjení spirituality všech generací nemusí být jen utopií, pokud se jí nadchnou tak schopní odborníci.

Doporučuji předloženou disertaci nejen k obhajobě, ale i k vydání v podobě studijního textu v nakladatelství UP pro studenty pedagogických fakult, dějin a teorie umění a pro studenty vysokých škol uměleckého směru.

10/2018

**Oponentský posudek disertační práce Mgr. et Mgr. Jana Buchty
Duchovní aspekty výtvarného projevu a jejich reflexe ve výtvarné výchově**

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, DSP Výtvarná výchova

Školitel: doc. Mgr. Petr Jochmann

Katedra výtvarné výchovy PdF UP v Olomouci

Rozsah: 132 s. + 7 s. příloh

1. Zhodnocení významu disertace pro příslušný obor; vyjádření k postupu řešení problému, použitým metodám a splnění stanoveného cíle; stanovisko k výsledkům disertační práce a k původnímu konkrétnímu přínosu předkladatele

Jan Buchta se rozhodl ve své doktorské práci prověřit, zda „je možné při edukaci v galeriích rozvíjet spiritualitu žáků“. Struktura práce a použité metody (diskuse pojmů – výběr „experimentálních“ exponátů – anketa a statistické vyhodnocení) jsou relevantní a korektní. Čtenáře sotva překvapí předvídatelná, totiž kladná, odpověď na položenou otázku; spíš ho zaujme způsob, jakým se autor vyrovnával s úskalími, jež mimořádně nesnadné téma obsahovalo. Klíčový je pochopitelně výměr samotného pojmu „spiritualita“ – lze ocenit, že autor, který přiznává své křesťanské východisko, usiluje o maximální objektivizaci tohoto pojmu ve smyslu jeho otevření vůči jiným formám spirituality než výlučně křesťanským. Úsilí o politickou korektnost ho nicméně zavádí až na hranu vágnosti, a tedy nepoužitelnosti pojmu: nemohu se ztotožnit s házením andělů a skřítků do jednoho pytle „bytostí přebývajících v duchovní oblasti“, ani se synonymizací Boha coby „neosobní síly, řádu, absolutní bytosti apod.“ (s. 13). Zastávám názor (a to budiž bráno jako námět k diskusi při obhajobě), že náboženskou a nenáboženskou spiritualitu směšovat nelze, stejně jako nelze směšovat víru a náladu, či přesvědčení a mínění. V pedagogické práci je nezbytné si ujasnit východisko, neboť edukace znamená vzdělávání a vzdělávání musí z povahy věci transformovat vzdělávaný objekt žádoucím – ideálním – směrem. „Spirituální výchova“, kterou by si autor přál posílit ať už prostřednictvím školy nebo muzea (s. 118, 121), nemůže být současně křesťanská i jiná (povězme ne-křesťanská): z pohledu křesťana je stejně iracionální a potenciálně (pro žáka) nebezpečná víra ve skřítky i materialismus, zatímco ne-křesťan by neviděl smysl v kultivování vztahu k „absolutní bytosti“. Některé partie disertace naznačují, že si byl autor příslušného rozporu vědom. Snažil se jej ovšem utlumit jednak kvůli čtenářům, jednak kvůli zkoumané skupině žáků, jejichž vlastní postoj nebyl zatím dostatečně vyhraněn a kteří neměli během výzkumu nabýt dojmu, že se jimi ideologicky manipuluje. Domnívám se, že autor dosáhl v mezích možností maxima. Jeho práce je pro obor přínosná a případné rozvíjení jejích poznatků v budoucnu by bylo velmi záslužné. Zvláště vyzdvihuji autorovo chytré kladení otázek a pečlivé zpracování do tabulek, jakož i jeho analytické komentáře.

2. Vyjádření k uspořádání, přehlednosti, formální úpravě a jazykové úrovni

Text zpracovává původní poznatky, je přehledně uspořádaný a čtivý a náležitě pracuje s převzatými zdroji informací. Vadí poměrně velké množství překlepů (napočítal jsem jich zhruba dvacet pět).

3. Vyjádření k publikacím doktoranda

Doktorand se dostatečně a všestranně zapojuje do odborného provozu: přednáší na výtvarně-pedagogických konferencích, pravidelně publikuje, vede edukační programy, kurátorsky garantuje výstavy a vystavuje vlastní výtvarná díla, a to nejen v regionu svého pracoviště.

4. Doporučení k obhajobě

Disertaci Mgr. et Mgr. Jana Buchty **doporučuji** k obhajobě. Diskuse při obhajobě by se mohla vztahovat k možnostem spirituální výchovy ve vzdělávacím systému s přihlédnutím k výše naznačeným komplikacím, jakož i k možnostem dalšího odborného výzkumu na dané téma.

V Olomouci dne 24. 4. 2015

Doc. PhDr. Martin Horáček, Ph.D.
Katedra výtvarné výchovy PdF UP v Olomouci